

KRITICKÉ LÍSTKY

zpravodaj pro přátele
Kritického myšlení

duben 2024

22

Vydalo Kritické myšlení, z. s.

INSPIRACE DO VÝUKY

Seifertovy *Housle*
Antický a dnešní ideál krásy
Labyrint světa a ráj srdce
Epos o Gilgamešovi
Lampička

DO KNIHOVNY

Zahrádková: *Kůň a had*
Tichý: *Labyrint nedokončených setkání*
Tichý: *Transport za věčnost*

Milí čtenáři,
mezi účastníky kurzů RWCT bývají mnohdy učitelé českého jazyka a literatury jak z 2. stupně, tak i ze středních škol. Jim i nám se zdá, že můžou ve výuce využít skoro všechny metody z našeho programu, některé dokonce při práci nejen s beletristickými, ale i naučnými či publicistickými texty. Češtináři jsou silnou a vytrvalou skupinou, která se stále rozrůstá. V tomto čísle Kritických lístků vám nabízáme ukázkou jejich práce. Lekce jsou určeny studentům středních škol i žákům na ZŠ a ukazují, že třířákový model učení může být realizovaný při práci s klasickými autory i texty (Publius Ovidius Naso, Jaroslav Seifert, Jan Amos Komenský a Epos o Gilgamešovi), tak i moderní literaturou pro děti a mládež. Monika Landkammerová popisuje, jak žákům prostřednictvím ukázky z knihy *Lampička* osvětlit žánr balady. Moc děkujeme všem autorům za jejich ochotu publikovat své lekce a věříme, že toto speciálně zaměřené číslo KL bude inspirací vám všem.

Přejeme vám podnětné čtení!
Květa Krüger a Kateřina Šafránková

nepůjdete beze
vyložím ti, co si
lidech myslet.
vím, jak to ve
světě chodí.

Viděl jsem lidi,
kteří milují jen
sami sebe a nad
ostatní se povyšují.

Potkal jsem prodavače
tretek, kteří podvádějí
a navzájem si závidí.

Mluvil jsem
s lidmi, kteří
celý život
promarní čekáním,
až jim šťastná
náhoda přihraje
štěstí do klína.

Už sis vybral, čím chceš
být, ke komu se přidáš?

Zdá se, že ve světě
ničeho dobrého není.

Ty do všeho jen ryješ!
Ostatním to stačí.

ných
vojáky,
pohodli.

Cesta k prožitku a hledání smyslu básně – Seifertovy *Housle*

Lukáš Foldyna,
Gymnázium BMA,
Frýdlant
nad Ostravicí

Tato lekce byla prezentována na lektorském kurzu RWCT, který proběhl v roce 2023 v Praze a v Olomouci, lektorskou dvojicí Lukáš Foldyna a Veronika Luková. Volně se inspiruje lekcí Katky Šafránkové z kurzu pro pokročilé češtináře a byla realizována v hodinách češtiny v šesté třídě (Veronika) a v prvním a čtvrtém ročníku čtyřletého gymnázia (Lukáš).

Cílem lekce bylo podnítit zájem žáků o básnický text, pokusit se najít vlastní cestu k tomu, co znamená a čím v nás může rezonovat. Lekce také pracuje s předvídáním a hledáním klíčových slov v textu, lze z ní rovněž vyjít při určování hlavních témat Seifertovy poezie. Lze ji zvládnout za 45 minut.

Potřebujeme výtisk básně *Housle* ze Seifertovy sbírky *Maminka* a ilustrace k evokaci, dále tabuli nebo flipchart, psací potřeby a míček. Vhodná je Trnkova ilustrace z proslulého vydání *Maminky* („chlapec“ a „housle“) doplněná

jakýmkoli obrázkem maminky (Trnka totiž Seifertovu maminku nenakreslil, lze však dohledat jeho jiné zpracování tohoto motivu).

Pro celou lekci rozdělíme žáky do skupin po třech nebo po čtyřech.

Evokace

Do každé skupiny rozdáme trojici obrázků a vyzveme žáky, aby odhadli, o čem asi bude text, který budeme číst, a svá tvrzení zdůvodnili. Po několika minutách debatu ukončíme, vyzveme jednotlivé skupiny, aby sdílely své nápady, a zaznamenáváme je na tabuli. Tu potom zakryjeme.

Uvědomění si významu informací

Rozdáme Seifertovu báseň a poprosíme žáky, aby si ji potichu přečetli a zvýraznili nebo podtrhli tři místa, která je v textu zaujala – z různého důvodu (osobně se jich dotkla, líbilo

se jim, jak znějí, nerozuměli jim, asociovala jim nějaký jiný text nebo zážitek a podobně). Tento důvod by měli dokázat formulovat.

Reflexe

Poslední slovo patří mně

Každý žák přečte jeden citát z básně, který ho zaujal, ostatní postupně odhadují důvod, proč si vybral právě ten (například „tak moci rozbít vás úderem těžké cihly“ – vybral jsem si ho proto, že jsem v dětství neměl rád hodiny houslí a toužil jsem nástroj zničit). Žák, který citát vybral, odhady spolužáků nekomentuje, ale patří mu pak „poslední slovo“: vysvětlí, proč si vybral právě zvolenou pasáž. Nejprve modelujeme, potom dáme dostatečný prostor pro provedení diskuze. Následně sdílíme (zde se hodí použít „kouzelný míček“ – jen kdo jej má v držení, může mluvit) a snažíme se odpovědět společně na otázku, jaké myšlenky žáci v textu nacházeli. Pak se vrátíme k evokaci: Odkryjeme zapsané nápady, o čem text byl, a zhodnotíme, do jaké míry se nám odhad podařil.

Když jsme lekci prováděli se žáky, ukázalo se, že je poměrně těžká pro mladší děti, takže pokud bychom ji realizovali s nižšími třídami druhého stupně, bylo by vhodné zvolit jinou báseň nebo celou aktivitu vhodně upravit, aby byla pro žáky zvládnutelná.

Naopak je lekce vhodná pro žáky střední školy, kteří již mají rozvinutější abstraktní myšlení a větší čtenářskou zkušenost. Aktivita je zaujala a bavila, ocenili možnost hledat v textu vlastní témata místo klasického „co tím chtěl básník říci“, paradoxně se ale právě proto mnohdy přiblížili záměru textu a vydali se směrem k jeho sdělení – nakonec přece vlastně vůbec nejde o housle... Lekce je také, přestože se z určité perspektivy jeví jako docela náročná, spíše odpočinková, neklade nároky na přísun faktů (ten může následovat vhodnou formou v další hodině věnované už Seifertově životě a tvorbě obecněji) nebo učení se nějaké náročné nové činnosti, takže ji žáci uvítali zejména na konci týdne nebo v den, kdy měli v ostatních předmětech písemky.

Antický a dnešní ideál krásy

Předmět: český jazyk a literatura

Ročník a doba trvání: 1. ročník SŠ (gymnázium), 1 vyučovací hodina

Téma: antický a dnešní ideál krásy (Publius Ovidius Naso: *Umění milovat*)

Cíle: Studenti přečtou antický veršovaný text a srovnají svůj postoj s postojem autora. Dokážou svůj názor písemně formulovat. Diskutují se spolužáky. Uvědomí si, co je pro ně důležité ve vztahu ke vlastnímu tělu a při vnímání „krásy“ jiných.

V prvním ročníku střední školy se zabýváme nejstaršími dějinami literatury. Protože tyto texty nejsou většinou pro dospívající příliš

atraktivní, a navíc jsou i jazykově obtížné, snažím se hledat cesty, jak studenty na staré klasiky „napojit“. Osvědčilo se mi pracovat s takovými texty, které přinášejí nadčasová témata ukazující, že lidé žijící v minulosti řešili obdobné věci jako my, byť v jiných historických kulisách (např. milostná trápení – *Sonety Lauře*, strach ze smrti a touha ji překonat – *Epos o Gilgamešovi*, žárlivost a touha po pomstě – *Médea* aj.) Jednu z hodin jsem zaměřila na srovnání antického a současného ideálu krásy. Studenti pracovali s ukázkami z *Umění milovat* od Publia Ovidia Nasa. Text samotný je dost kontroverzní a vyvolává u studentů silné emoce a touhu diskutovat.

Lucie Dostálková,
Gymnázium
Chotěboř

Evokace

Studenty jsem na základě náhodného losování (dřívka obarvená na konci různými barvami) rozdělila do skupin po třech až čtyřech. Důležité bylo, aby byly skupinky buď dívčí, či chlapecké, ne smíšené. Zadala jsem jim otázku k diskusi:

Otázka pro dívky: *Jak se má chovat a jak má vypadat kluk, který se chce zalíbit dívce a získat její srdce?*

Ukázky z textu, který četli studenti:

Rady mladým mužům

Důvěřuj v úspěch

Předně měj důvěru v sebe, že všechny se získati dají; vskutku je všechny získáš, jenom už rozestří síť. Spíš by na jaře ptáci a v létě umkli cvrčci, spíše by před zajícem utekl lovecký pes, než by se zdráhala žena, když muž ji lichotně svádí – nakonec svolí i ta, o níž bys věřil, že ne.

Buď výmluvný!

Uměním krásným se uč, to radím ti, mládeži římská, (...) jako as přísný soudce i vybraný senát a národ podlehne obratné řeči, dívka jí podlehne též. Ukryj však tuto moc, svou výmluvnost na odiv nestav, vzdálena buď tvým ústům nadutá, přepjatá řeč. Před něžnou milenkou řeční jen ten, kdo rozumu nemá; často již přehnaný dopis vyvolal u dívky hněv. Mluva ať důvěru budí a užívá výrazů běžných, přitom lichotných přec, jako bys mluvil ty sám.

Rady mladým ženám

Péče o zevnějšek

Nesmíte lalůčky ušní si drahými perlami tížít, které v zelených vodách nasbírá osmahlý Ind, nechoďte z domu v šatech, tak těžkých vetkaným zlatem: nádherou vábíte nás, často jež zahání spíš. Jímá nás čistý vzhled, nuž nemějte v neladu vlasy, krásu dotekem rukou ztrácí i získává vlas. Není jen jediný druh té úpravy: které co sluší, nechať si zvolí, však dřív zrcadla svého se ptá!

Péče o zevnějšek

Málem bych zbytečně radil, ať podpaží nepáchne potem, lýtka ať nejsou drsná tvrdými chloupky v nich. Ale já neučím dívky, jichž vlastní jsou kavkazské skály, také ne ty, jež chová nejzazší východní svět. K čemu bych radil, vždy ráno si vodou vypláchnout ústa, o zuby pilně dbát, jinak že zčernají vám?

Otázka pro kluky: *Jak se má chovat a jak má vypadat dívka, která se chce zalíbit klukovi a získat jeho srdce?*

K tématu se měl vyjádřit každý ve skupince. Zdůraznila jsem, že se mají soustředit jednak na vzhled, jednak na chování. Studenti se zprvu nad tím mírně lechtivým zadáním trochu hihňali, zřejmě jim běželo hlavou, jakou může mít toto téma spojitost s literaturou, ale brzy se ve všech skupinkách pustili do zaujaté diskuse. Po ní následovalo krátké hromadné sdílení, které jsem podporovala otázkami, např. *Zazněla nějaká myšlenka, se kterou byste se chtěli podělit s ostatními? Je něco, na čem jste se všichni shodli? Bylo něco, v čem jste spolu zásadně nesouhlasili? Je podle vás důležitý vzhled partnera, nebo ne?* Pro studenty bylo téma hodně atraktivní a bylo třeba striktně hlídat čas tak, aby celá evokace netrvala déle než 10 minut.

Uvědomění si významu informací

Studenty jsem stručně seznámila s kontextem: *Nyní si přečtete texty římského básníka Publia Ovidia Nasa žijícího před 2000 lety za vlády císaře Octaviana Augusta. Napsal mimo jiné také Umění milovat, které se skládá ze tří knih – první dvě radí antickým mužům, jak získat přízeň žen a udržet si ji, třetí kniha dává podobné rady ženám. V úryvcích uvidíte, jaký ideál krásy a péče o tělo panoval dle Ovidia ve starověkém Římě.*

Poté každý student pracoval samostatně, dostal text – kluci výňatky z *Rad mladým mužům*, dívky z *Rad mladým ženám*. Měli si texty přečíst a zpracovat je formou podvojného deníku, tzn. vybrat tři úryvky z básní (ať už slovní spojení, celý verš či více veršů), které je něčím zaujaly, doslovně je přepsat do prvního sloupce tabulky, kterou obdrželi, a poté je do druhého sloupce okomentovat.

Bylo třeba zdůraznit, aby v této fázi pracoval každý sám. Studenti, ač se s touto metodou potkali poprvé, zadání rychle pochopili, jen si v průběhu někteří z nich ověřovali, že je OPRAVDU v pořádku, když se budou vůči římskému klasikovi vymezovat. Bylo třeba také připomínat, že by jejich komentáře měly být konkrétní (nestačí „*nesouhlasím s tím*“, důležité je napsat proč). Studenty jsem dopředu upozornila, že bych si ráda jejich podvojný deníky na konci vybrala, ale dala jsem možnost mi je neodevzdat, bude-li v nich něco příliš osobního.

Poté, co studenti dopsali své komentáře (ti pomalejší stihli jen dva úryvky), měli jeden úryvek vybrat a ve své skupince ho včetně vlastního komentáře přečíst. Ostatní se mohli ke komentáři krátce vyjádřit.

Další příklady komentářů dívek k tomuto úryvku: „*Přece jen zřídka je bez chyby tvář: hled' zakrýt své chyby / schovávej, pokud jen lze, vady, jež na těle máš.*“

„Myslím, že by se ženy své vady neměly snažit skrývat kvůli mužům. Muž by měl mít ženu rád takovou, jaká je i se svými vadami. Pokud by se to mužům nelíbilo, je to jejich problém. Navíc žena často za své vady ani sama nemůže. A nikdy nejde nic úplně skrýt.“

„Nesouhlasím, protože naše vady nás dělají tím, kým jsme, a díky nim jsme originální a krásní naším způsobem.“

„Nesouhlasím. Člověk by měl své chyby přijmout, a ne je zakrývat! Pokud člověk není spokojený sám se sebou, nemůže milovat někoho jiného.“

„Když jsem si to poprvé přečetla, tak mě to dost rozrušilo, protože by přece nikdo neměl nic zakrývat. Ale pak mi došlo, že to stejně každý dělá.“

Příklady komentářů kluků k tomuto úryvku: „*Především laskavá vlídnost si získává náklonnost srdce / chování drsné budí šarvátky kruté a hněv.*“

„Za mě lež, jelikož nějaké ženy mají rády dominantní muže.“

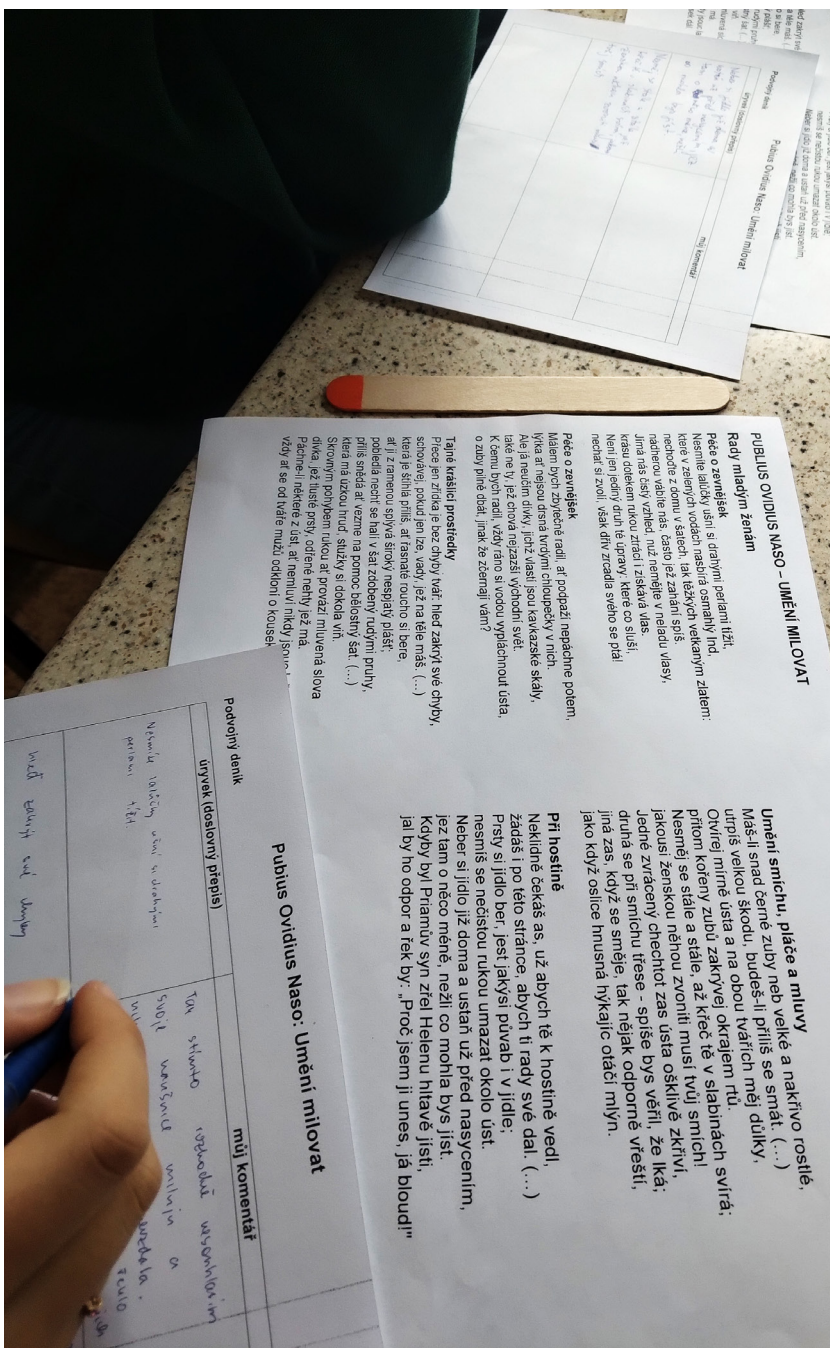
„S tímto výrokiem souhlasím. Muž by se měl k ženě chovat co nejlépe, i když je to někdy trochu výzva.“

Reflexe

V rámci reflexe dostali studenti za úkol napsat každý sám za sebe, v čem se s Ovidiem shodují a v čem s ním nesouhlasí a z jakého důvodu. Poté opět následovalo krátké sdílení ve skupinách.

Většinu studentek doslova iritovala Ovidiova prohlášení o tom, co všechno by dle něho měla žena dělat, aby se zalíbila muži (např. jíst střídavě, nehýkat při smíchu jako oslice...). Souhlasily ale, že by ženy o sebe měly dbát a starat se o svoji osobní hygienu (zápach z úst, pot, holení se). Dvě z dívek s Ovidiem souzněly v tom, že by se ženy „neměly překrášlovat a snažit se být moc dokonalé“, protože to „spíše odradí, než přiláká“. Kluci s básníkem souzněli

Publius Ovidius Naso: Umění milovat	
Podvojný deník	
úryvek (doslovný přepis)	můj komentář
Není jediný druh tě úprav: které co sluší, nechť si volí, však druh zrcadlo svého se ma!	Je dobré, že upřednostňuje individualitu každé ženy a tudíž, že každé žně sluší něco jiného
Přece jen zřídka je bez chyby tvář: hled' zakrýt své chyby, schovávej, pokud jen lze, vady, jež na těle máš.	Každý člověk má vady a není v poráděm je skrývat - stejně dobře si pobíjí vpravou na povrch: každé tělo je krásné a i když má podle svého dokonalé.
utrpis velkou škodu, budeš-li přítis se smát.	Smích je přirozená reakce a je důležité emace prožít - ne se pokoušet korigovat, abych. uprdatka Greta

S Ovidiem se shoduji. ~~o~~ v tom, že základní hygiena a dbání o sebe je důležité, protože není hezké když se někdo, třeba nemyje.

S Ovidiem nesouhlasím v... zakrývat svých chyb, protože každý nás vnímá jinak a musíme se naučit ty chyby, pokud nějaké jsou, mít rádi a přijmout se tak jak jsme.

více. Nejenom s tím, že by o sebe měli muži pečovat, ale také je zaujala pasáž o tom, „že člověk by měl důvěřovat v sám sobě, jelikož bez důvěry v sama sebe jinak nedokáže nic“. Nelíbilo se jim ale, že by měli dívkám přikyvovat a „vždy se přizpůsobit, protože je důležitější se společně shodnout na kompromisu“.

Závěrečným úkolem pak bylo za každou skupinku vymyslet jednu radu buď pro chlapce, pro dívky, či pro všechny, která by mohla platit pro dnešní dobu. Tu pak nalepili lepicí gumou na tabuli a přečetli jsme je.

Rady zněly:

Rady všem: *Buď sám sebou, neboť se nemůžeš zalíbit všem. / Neřídte se nějakým ideálem krásy, ale podle sebe. / Nepřekračuj svoje mravní zásady!*

Rady dívkám: *Neschovávej své nedokonalosti, nauč se s nimi žít a přijmout je. / Hledej kluka, se kterým se budeš cítit dobře a budeš si s ním rozumět. / Nezáleží na tom, co si o tobě muži myslí. Nejprve by ses měla líbit sama sobě a potom se budeš líbit ostatním.*

Rada klukům: *Měj dobrou voňavku!!!*

V posledních uspěchaných třech minutách hodiny jsem se zeptala, jestli si dnes uvědomili něco nového (AHA moment). Zmínili to, že nevěděli, že se i kdysi v Římě zajímali tolik o vzhled a že se Římané holili. Dívky negativně hodnotily tehdejší vnímání žen pouze jako objektů mužů. Zaznělo, že jsou rády, že se situace posunula. Neúprosné zvonění zabránilo tomu, abychom to více rozvedli.

Reflexe učitele

Hodina studentům dala prostor vyjádřit se k tomu, co většina z nich běžně řeší, a zaujmout postoj k otázce ideálu krásy prezentovanému Ovidiem. Dobře porozuměli antickému textu ve verších, komentovali ho a diskutovali o něm. Překvapilo mě, jak vyzrálé se někteří studenti vůči Ovidiovi vymezovali. Některá témata, kterých jsme se dotkli (např. přijetí vlastního těla, sebedůvěra, zdravý vztah k péči o vzhled), považuji za důležitá ve školách otevírat, nedovolila bych si to ale tímto způsobem ve třídě, kde není bezpečné prostředí. Bylo třeba striktně hlídat čas, studenti museli pracovat ve svižném tempu. Pokud byste měli více času než 45 minut, bylo by dobré rozvést závěrečný úkol s radami pro dnešní dobu, popř. se více věnovat tomu, co se v dnešní hodině dozvěděli o starých Římanech. Také by šlo dále s texty z *Umění milovat* pracovat metodou *blackout poetry*, či je nějak výtvarně ztvárnit, např. kaligramy.

A jeden malý postřeh na závěr – přišlo by mi vůči Ovidiovi, který to v hodině dost „schytl“, férově ukázat studentům v nějaké následné lekci i jeho jinou tvář. Věřím, že kdyby si přečetli příběh Filémón a Baukis z *Proměn*, pozměnil by se názor jedné z dívek, která napsala: „*Ovidius se mi nelíbí! Chci ho kopnout!*“

[Zdroj: Publius Ovidius Naso: *Umění milovati. Státní pedagogické nakladatelství krásné literatury a umění, Praha 1965, překlad Ivan Bureš.]*

Labyrint světa a ráj srdce

Předmět: Český jazyk a dějepis

Ročník: 8.

Cíle: Žáci se seznámí s dílem *Labyrint světa a ráj srdce*. Čtenářský prožitek čerpají z náročnějšího textu. Propojují své prožitky a přemýšlení s motivy díla.

S kolegyní jsme se rozhodly propojit dějepis a literaturu v osobnosti Jana Amose Komenského. Pro žáky 8. ročníku jsme připravily dvě dvouhodinové lekce. První blok se zabýval důležitými milníky života J. A. Komenského, žáci si uvědomovali příčiny jeho odchodu z vlasti i nemožnost se do ní vrátit a zamysleli se nad jeho cestami Evropou.

V druhém bloku jsme chtěly žáky seznámit s dílem *Labyrint světa a ráj srdce*. Snažily jsme se o to, aby žáci propojovali své vlastní prožitky a přemýšlení s motivy díla. Naším dalším cílem bylo i to, aby žáci měli šanci čerpat prožitek i z náročného textu, kterým *Labyrint světa a ráj srdce* bezpochyby je.

Zdrojem textů nám byla audionahrávka *Labyrint světa a ráj srdce*. Jedná se o jedinečnou varhanní improvizaci hudebního skladatele Petra Ebena na texty Jana Amose Komenského, již čte svým nezaměnitelným stylem Marek Eben.

Na nahrávce oceňujeme i vhodně zkrácené originální texty. Jejich jemné jazykové úpravy podporující pochopení současného člověka nás přesvědčily o tom, že je můžeme pustit i žákům v 8. třídě. Sympaticky působí i to, že součástí CD nosiče jsou kompletně přepsané texty audionahrávky.

Vizuální podporu pracovních listů jsme čerpaly z knihy Kláry Smolíkové: *S Komenským do komiksu*. Další inspirací nám byla kniha Tomáše Němečka: *Jan Amos Komenský očima Všeuvěda Všudybuda a Magického Mámení*.

Evokace

Zamysli se nad svým životem – představ si jej jako cestu. Je složitá, jako život sám. Na cestě potkáváme spoustu lidí, kteří nás ovlivňují.

Pomáhají nám rozhodnout se, jakým dalším směrem se vydáme.

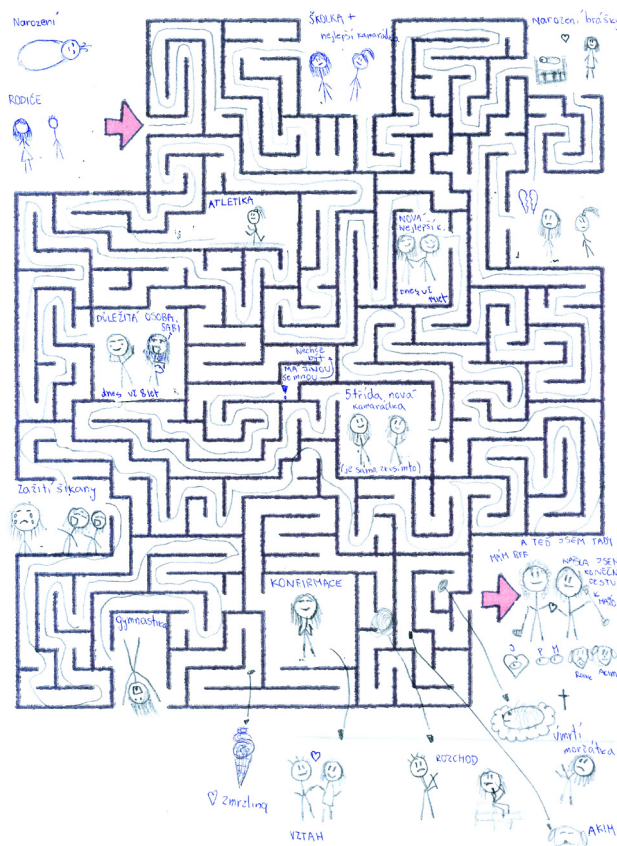
- ▶ *Kdy ses rozhodoval ve svém životě sám?*
- ▶ *Kdy ti pomáhaly osobnosti, se kterými ses setkal (rodiče, prarodiče, kamarádi, kdokoliv jiný)?*
- ▶ *Kdo tě v životě ovlivnil?*
- ▶ *Ve které fázi to bylo? (narození, malé dítě, školka, škola, 1. stupeň, vyšší ročníky ZŠ...)*

Pracovní list jsme promítly a jedna z nás modelovala, jak ho vyplnit – zakreslovala svou vlastní životní cestu. Pak se do práce pustili i žáci a pomocí této vizualizace si mohli uvědomit složitost vlastního života.

V této fázi jsme viděly, jak jsou žáci zaujatí zakreslováním své vlastní životní cesty. Bylo zajímavé pozorovat, jak je to pro ně důležité. Této aktivitě jsme nechaly dostatek času. Žáci se vzájemně sdíleli v malých skupinkách.

Veronika Dittrichová,
Michaela Kisielová,
ZŠ Koperníkova,
Třinec

Přichází mi na mysl mozek a srdce. Všechno spolu pracuje jako dnešní ležce. Labyrint je mozek, je plný doktrín a zůstal a cest, které jsme se vydali. Každý je jeho srdce, v srdci je vědyňky dobře ať ha nějaké obrátky.

Uvědomění si významu informací

Žáky jsme krátce uvedly do knihy *Labyrint světa a ráj srdce*.

Komenského poutník se vydává do světa se dvěma průvodci: Vševěd mu nasazuje uzdu s řemínky Všetečnosti a železy Urputnosti, Mámení mu přidává brýle, které mají obroučky

Zvyku a skla Domnění. Od „zuřivého starce“ Osudu přijímá jako životní úkol lísteček se slovem *Speculare* (Zkoumej). Jenže svět i lidská povolání se mu ukazují jako marnosti a pošetilosti.

Poté jsme žáky rozdělily do skupin po třech až čtyřech. Pustily jsme jim ukázky z díla v podání Marka Ebena (*Šípy smrti* – IV. Kapitola, 2:28 min. a *Sladké okovy lásky* – V. kapitola, 2:46 min.).

Při poslechu měli žáci texty k dispozici. Po jednom textu proběhla diskuze ve skupince:

Co se z textu dozvídáš? Co to asi znamená? Jak jej chápeš? Co si o tom myslíš? Co nám chtěl asi autor sdělit? Žáci zapsali své myšlenky do PL a poté jsme společně sdíleli v rámci třídy.

Porozumění těmto náročným textům a vlastní interpretace byly pro žáky nejnáročnější. Podávaly jsme s kolegyní větší podporu diskutujícím skupinkám, pomáhaly hledat možnosti chápání obrazných vyjádření.

S celou třídou jsme sdíleli, jak na ně působí jazyk, v čem je jiný než dnešní čeština a do kterého století Komenského jazyk zasadit.

Žáci dostali obrázek Labyrintu z knihy Kláry Smolíkové a ve skupinkách ho prozkoumávali.

Odpovídali na otázky: *Koho dalšího poutník potkal? S jakou lidskou marností či marnivostí se setkal?*

Společná diskuze.

Požádaly jsme žáky, aby předvíдали, kam poutník došel. Po snosu nápadů jsme opět pustily CD, tentokrát část *Navrať se* (odd. 24 – do 4:48).

To když já mluvit přestanu, všechen se ještě hrůzou třesa, uslyším za sebou temný hlas: *Navrať se (...)* – v tom aj, znovu hlas zazní: *Navrať se (...)* a aj, hlas po třetí zvolá: *Navrať se odkudš vyšel. Do domu srdce svého a zavři za sebou dveře.*

Sladké okovy lásky

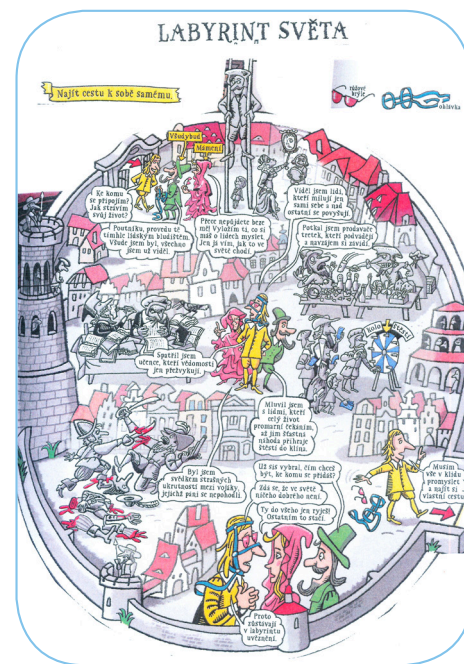
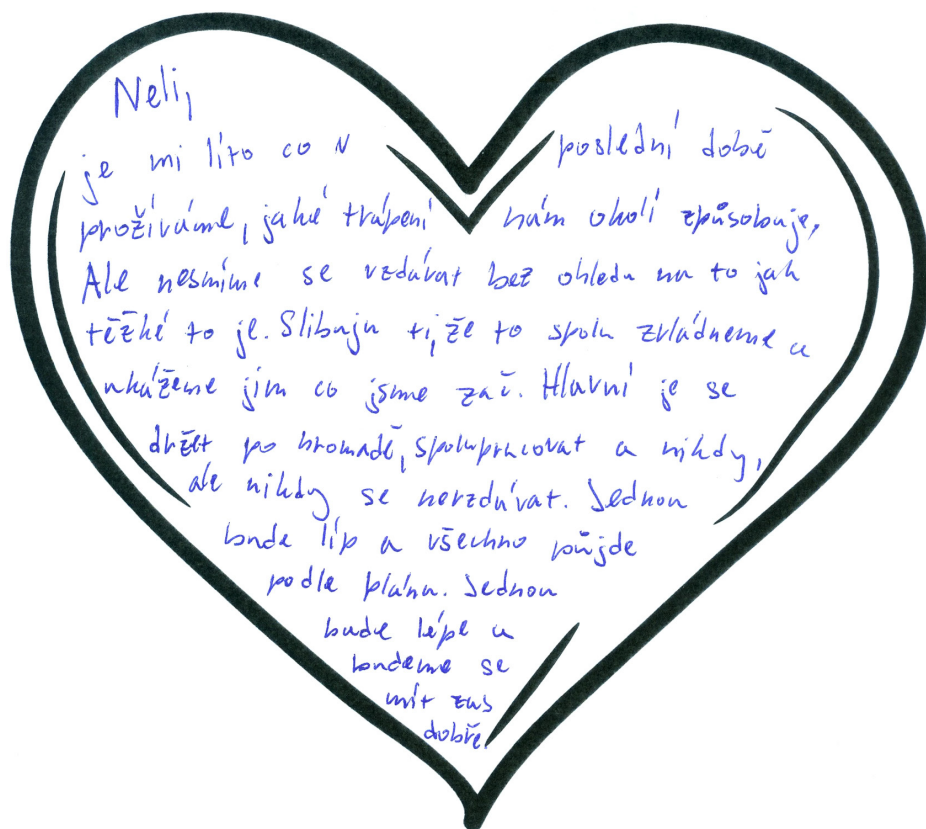
I vede mne a přivede k ulici, v níž praví, že manželé bydlí. A toho rozkošného života způsob, že mi pěkně ukáže. A aj, tu stála brána, o níž mi řekl, že slove *Snoubení*: před níž byl široký plac a na něm zástupové lidu obojího pohlaví, kteříž procházejíce se jeden druhému v oči nahlédali; a nejen to, ale ohledával jeden druhému uší, nosu, zubů, krků, jazyků, rukou, noh a jiných oudů; měřil také jeden druhého, jak dlouhý, široký, tlustý neb tenký jest. Zvláště pak (toho jsem nejvíc viděl) měšců, váčků a tobol jeden druhému ohledoval, jak odutý, neb slabý jest, měře a váže. A vidím sic některé smáti se, výskati, ale vidím také jiné sklopě hlavu trápiti se, nespáti, nejísti. I dím: „Copak tito?“ Odpověděl: „I to jest rozkoš.“

Vejdouc my za těmi, kteréž do brány pouštěli, uzřím kováře jakési, jak každý ten pár lidí do hrozných pout spínají a spjaté teprv dál pouštějí. Já pak hledě pilně, spatřil sem, že ta pouta ne jako na jiných vězních zámkem zamykali, ale hned je skovali, svařili, zaletovali: tak aby, dokud jejich na světě života, roztrhnouti nemohli. Čehož jsem se ulekl a řekl: „Ó ukrutnějšíhož vězení není! Do něhož kdo se jednou dostane, na věky k vysvobození naděje nemá.“ Odpověděl tlumočník: „Ovšem žeť jest toto svazek ze všech lidských svazků nejužší: ale není se ho proč báti. Nebo sladkost toho stavu ráda to jho podniká.“

Co se z textu dozvídáš? Co to asi znamená? Jak jej chápeš? Co si o tom myslíš? Co nám chtěl asi autor sdělit?

Myslím si, že... je to o manželství které nejde pak už rozvázat protože... budete spájeti jako provaz který se chce roztrhnout na obou stranách ale něo tamu vadi...

Autor nám chtěl asi sdělit... co je to manželství

(...) Vítej, vítej můj synu a bratře milý. (...) Kudys chodil? Čehos v světě hledal? Přivedl jsem tě k sobě, tebe do tebe uveda.

Reflexe

Každý žák dostal obrázek srdce a zadání: Představ si, že můžeš vstoupit do svého srdce. Setkáváš se s vlídností a dobrem. I se sebou samým.

- ▶ Co dobrého je ve tvém srdci ukryto?
- ▶ Co bys mohl říct sám sobě? Co Dobru ve svém srdci?
- ▶ Na co by ses chtěl zeptat?

Žáci věděli, že obsah toho, co napíšou do obrázku svého srdce, nebudeme sdílet. Pouze pokud budou chtít, mohou nám dát přečíst. K vlastnímu přemýšlení si mohli najít své

bezpečné místo ve třídě. Někteří si lehli na koberec a rozepsali se tak, že se jim vše dovnitř srdce nevešlo – využívali tedy i místo kolem něj. Atmosféra ve třídě byla krásně usebraná.

Po pisatelském setkání se sebou samým se žáci zamysleli nad tím, co prožili v rámci celé lekce a napsali volným psaním, co se jim nyní vybaví, když se řekne Labyrint světa a ráj srdce.

[Zdroje: SMOLÍKOVÁ, Klára. *S Komenským do komiksu: únikovka s Amosem*. Praha: Portál, 2020. ISBN 978-80-262-1656-8.

NĚMEČEK, Tomáš. *Jan Amos Komenský očima Všeživá Všudybuda a Magického Mámení*. Praha: Mladá fronta, 2020. ISBN 978-80-204-5645-8.

CD: Petr Eben/Jan Amos Komenský: *Labyrint světa a ráj srdce*, vydáno 1997]

Bylo to hodně deep. Takle leace mě přimutala popřemýšlet jestli:
jsem spoujený sám se sebou a s ostatními. Dovedet jsem se taný
jak zajímavé byly texty Komenského.

Epos o Gilgamešovi – čtení s předvídáním

Jakub Solloch,
ZŠ Radlická

Během mé účasti na kurzu RWCT jsem se seznámil s velkým množstvím skvělých metod do výuky. Jedna z nich mne však naprosto uchvátla – *čtení s předvídáním*. Čekal jsem na dobrou příležitost, kdy bych si metodu mohl vyzkoušet. Nemusel jsem vyčkávat dlouho, zrovna jsem se šestým ročníkem začal v dějepisě téma Mezopotámie. Napadlo mne použít známý *Epos o Gilgamešovi*.

Cílem hodiny bylo zjistit, jak nám může jedno z prvních uměleckých děl posloužit jako historický pramen z mezopotámské doby.

Evokace

Evokaci k vyučovací hodině jsem využil jednak k zopakování historických pramenů a zejména jsem žákům položil otázku, zdali by se umělecké dílo dalo použít jako historický pramen. Žáci zde nebyli ve svých názorech jednotní, pomocí *brainstormingu* jsme zapisovali jeden názor za druhým.

Uvědomění si významu informací

Po evokaci následoval prostor pro samotnou práci s textem. Žákům jsem důkladně vylíčil, jak budeme s metodou pracovat. Často jsem musel pokyny opakovat a názorně ukazovat, pro některé žáky bylo vysvětlování způsobu práce náročné. Po zodpovězení dotazů nastal čas na uskutečnění metody. Před přečtením první části příběhu jsem žákům prozradil název díla (tedy *Epos o Gilgamešovi*) a promítl ilustraci, na které byl vidět souboj dvou postav (ilustrace odkazovala na souboj Gilgameše s Enkidu). Žáci měli dle těchto dvou informací zkusit odhadnout, o čem by příběh mohl být. Po úvodních tipech žáků již konečně došlo ke čtení příběhu. Příběh jsem četl já. Svěřit žákům text jsem se obával, neměl jsem plnou důvěru, že by text četli poctivě po částech.

Jsem si vědom, že *Epos o Gilgamešovi* je nesmírně obsáhlé dílo. Pro potřeby vyučovací

hodiny jsem příběh razantně zkrátil na nejdůležitější momenty – tak aby smysl díla zůstal zachován. Text i s vyznačenými částmi vypadal takto:

Gilgameš byl král sumerského města Uruk. Nebyl to však moc dobrý panovník. Ke svým poddaným se choval velice krutě. Nutil je například stavět velké hradby kolem svého města. Nespokojení poddaní se tak obrátili k bohům s prosbou o ukončení této tyranie. Bohové prosby vyslyšeli a bohyně Aruru stvořila z hlíny polodivokého člověka, který dostal jméno Enkidu. Ten se měl s Gilgamešem utkat v boji. A opravdu se spolu jednoho dne utkali – zápas mezi nimi byl však nerozhodný. Gilgameš byl potěšen ze síly Enkidu. Stali se tak z nich velmi dobří přátelé, kteří společně zažili spoustu dobrodružství. Po několika dlouhých letech, kdy se Gilgamešovo chování změnilo, se však stala smutná věc.

(Konec první části)

Enkidu po těžké nemoci zemřel. Gilgameš byl ze smrti svého nejlepšího přítele zdrcen. Snažil se ho probudit, ale bez úspěchu. Musel svého přítele pohřbít. Na jeho památku mu nechal postavit obrovskou sochu. Gilgameš se však začal obávat své vlastní smrti. Rozhodl se tak najít způsob věčného života. Vydal se za dalším dobrodružstvím, tentokrát za účelem najít nesmrtnost. Během svých cest vykonal nespočet hrdinských činů, ale nesmrtnosti se mu dosáhnout nepodařilo. Nakonec byl smířen s tím, že jednou zemře. Nicméně si ale při pohledu na své hrdinské činy a na velké hradby uvědomil, že přece jenom je způsob, jakým zůstane jeho jméno nesmrtelné.

(Konec druhé části)

Na věky se totiž bude vzpomínat nejen na jeho hrdinské činy, ale také na nezničitelné hradby, které postavil okolo svého města.

Část textu	Jak se podle vás bude příběh vyvíjet? (Píšte v celých větách, ne jen v bodech.)	Proč si to myslíte?	Co se opravdu dosud stalo? (Shrňte celými větami.)
předvidání před textem	Příběh o dvou bratřech kteří se mají hodně rádi. Pak ale jeden z nich umře a ten druhý bude hodně truchlit.	Inspirovala jsem se dvěma obrázky.	Myslela jsem si že to bude o bratřech ale bylo to o Gilgamešovi a jeho nej kamarádovi Enkiduovi. Enkidu zemře a Gilgameš se bojí své smrti.
chystáte se číst 2. část textu	Jeden z nich umře, nebo národ začne umírat.	 povídkami ve dvojici	Enkidu zemře a Gilgameš hledá nesmrtelný život.
chystáte se číst 3. část textu	Vynalezne kalendář jmen/ svátek.	 povídkami ve dvojici	Díky jeho hrdinským činům a hradbám, které vystavil.

Tabulka předpovědi. Materiál Kritického myšlení: Program Čtením a psaním ke kritickému myšlení, verze 2016.

Na Gilgamešovo jméno se tak nikdy nezapomene a bude s námi věčně.

Jak můžete vidět v příložené tabulce, žáci měli vždy po přečtení jednotlivé části za úkol zkusit předpovědět, jak se bude příběh dál vyvíjet. Aby se žáci příliš neupsali, některé části místo zaznamenání do tabulky konzultovali se spolušedícím (symbol komiksově bubliny).

Reflexe

Na úplný závěr aktivity se měli žáci vrátit k prvnímu řádku a shrnout hlavní myšlenku příběhu.

V závěrečné reflexi jsme se pokoušeli znovu odpovědět na otázku z evokace – zdali se dá

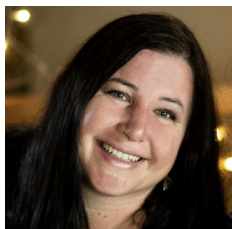
umělecké dílo využít jako historický pramen. Začali jsme společně z příběhu vytahovat informace, které nám mohly napovědět něco o tehdejší společnosti. Žáci z příběhu usoudili, že v Mezopotámii věřili ve více bohů, že stavěli města s hradbami a spoustu dalších informací. Došli jsme tak k závěru, že umělecké dílo můžeme do určité míry použít jako historický pramen.

Žáci si metodu pochvalovali. Většinu z nich velmi bavilo domýšlet, jak by příběh mohl pokračovat. Aktivitu vnímám jako zdařilou. Dokonce v žácích rozhořela touhu dozvědět se víc o Gilgamešových dobrodružstvích. Jsem vděčný, že se mi dostalo možnosti poznat tuto metodu. Všem ji vřele doporučuji.

Část textu	Jak se podle vás bude příběh vyvíjet? (Píšte v celých větách, ne jen v bodech.)	Proč si to myslíte?	Co se opravdu dosud stalo? (Shrňte celými větami.)
předvidání před textem	O dvou bratřech kteří bojují o místo na trůnu.	Protože jsou podobní	Myslel jsem si že to bylo o dvou bratřech, ale bylo to o Gilgamešovi a jeho kamarádovi Enkidu.
chystáte se číst 2. část textu	jeho přítel umře, Gilgameš z toho velmi nešťastný a velmi se zhroutí		zemřel Enkidu a Gilgameš hledal nesmrtelnost.
chystáte se číst 3. část textu	možná udělá nějaký velmi dobrý skutek za který ho všichni budou obdivovat a tak může být jeho jméno nesmrtelné.		kvůli hradbám a jeho skutkům.

Tabulka předpovědi. Materiál Kritického myšlení: Program Čtením a psaním ke kritickému myšlení, verze 2016.

Lampička

Monika
Landkammerová,
ZŠ Jindřichův Hradec

Velmi ráda objevuji a následně dětem v hodinách češtiny představuji knížky, které nově vycházejí právě pro ně. Mám obrovskou radost, podaří-li se propojit zajímavý a atraktivní text z pera současného autora s klasickým literárním žánrem. A právě to bylo cílem čtenářské lekce, kterou jsem připravila pro mé žáky.

S osmáky jsme se již několik hodin literatury prokousávali tématem balada. Zkusili jsme tradičně pracovat s těmi klasickými od Erbena. Z reakcí dětí však bylo patrné, že těmto textům příliš nerozumí. Je pro ně složitý nejen jazyk, ale vůbec porozumění příběhu „ze starých časů“. Pokusila jsem se tedy baladu uchopit pomocí úryvku z knihy současné nizozemské autorky Anett Schaap – *Lampička*.

Evokace

Začátek knihy, který jsem použila, popisuje situaci, kdy dcera majitele majáku Lampička musí každý večer chodit maják rozsvěcet, aby lodě nenarazily do útesu. Jednoho večera však dívce dojdou sirky a venku začíná ohromná bouře...

Pro úvodní evokaci žáci dostali instrukci, aby si lehli na lavici a zaposlouchali se do zvuků připravené nahrávky – bouře na moři. Měli za úkol přemýšlet: *Kde se ve svých představách díky zvuku právě nacházejí? Jaké pocity v nich takový zvuk probouzí?* Po několika minutách pak představy zapsali na mazací tabulky, které zvedli nad hlavu a vzájemně si je mohli přečíst a komentovat. Jejich pocity se pohybovaly na široké škále – od příjemného pocitu, kdy sedí v křesle pod dekou doma u krbu, až po představy, jak stojí ve tmě na pobřeží rozbouřeného moře a prožívají strach z burácejících hromů.

*Byla dívka jménem Lampička.
O maják na poloostrově se starala.
U moře loď neví si rady, maják totiž nesvítl.
Řekla si že klidně utopí se.
Energický a zlý vítr spiknul se protív ní.*

Abychom si představy v našich hlavách a zvědavost rozehráli ještě více, žákům jsem prozradila, že hlavní roli v ukázce budou hrát *klíčová slova*: sirka, dívka, (ne)přítel, otec, loď. Ve dvojici měli přemýšlet, jak by příběh mohl vypadat a v maximálně pěti větách pak svou dějovou linku prezentovat ostatním. Několik návrhů možných scénářů příběhu jsme poté sdíleli. Děti již v této fázi uplatňovaly strategie předvídání a shrnování, na které byla cílená celá lekce.

Po prvním bouřlivém předvídání, o čem by text vůbec mohl být, přišel moment, kdy jsme k našemu prožitkovému čtení přidali i trochu literární teorie – žákům jsem v tento moment položila otázku, zda by jimi navržený a případně dále zpracovaný motiv mohl být baladou, tedy žánrem, který jsme aktuálně probírali v hodinách literatury. Protože někteří byli v tu chvíli na rozpacích, na tabuli jsme společnými silami sepsali základní kritéria tohoto žánru: pochmurný děj, vina a trest, lyricko-epická báseň, často končí tragicky. Položenou otázku (*Mohl by být mnou navržený příběh baladou nebo ne?*) jsme nechali napsanou na tabuli a pustili se do čtení úryvku.

Uvědomění si významu informací

Žáci obdrželi text rozstříhaný na čtyři části sešité do malé knížečky a *tabulku předpovědi*. Ta byla rozdělena do tří sloupečků, které vybízely k přemýšlení: Co se stane – Proč si to myslím – Co se skutečně stalo.

První a druhé okénko tedy děti vyplňovaly před čtením dané části. To znamená, že odhadovaly, co se bude dít a bylo-li to možné, podpořily svůj odhad důkazem z textu. Poté

*Sirky dívka zapomněla koupit
I přes bouři vydala se pro ně
Rád vítr si s ní hrál
Když k obchodu dorazila, sirky koupila
A vítr si hrál dál, sirky sebral, maják nezapálila*

následovalo tiché čtení části úryvku a následně písemně shrnovaly, co se skutečně událo. Všechny tyto tři fáze byly prokládány společným sdílením a diskuzí. Tímto způsobem jsme tedy pročetli postupně všechny části příběhu.

Ukázka z textu (1. část ze 4):

Ostrov, který je ještě trošinku spojený s pevninou, asi jako uvolněný zoubek visí na kůžičce, se nazývá poloostrov. Na tomhle poloostrově stojí vysoký šedivý maják, který za noci zalévá svým světlem přímořské městečko. Dbá o to, aby se lodě neroztříštily o skalisko, které nešikovně trčí uprostřed zátoky. Dbá o to, aby se noc zdála méně tmavá a obrovská pevnina a širé moře méně obrovské a širé. V domku vedle majáku žije jeho správce August s dcerkou.

Jakmile se zešeří, světlo majáku už musí svítit. Vždycky ho rozsvěcuje ona, Lampička.

Každý večer vystoupá jedenašedesát schodů, otevře rezivělá dvířka krytu čočky, zapálí knot, natáhne strojek, který čočku otáčí kolem dokola, pak dvířka zavře a hotovo.

Když byla menší, byla to pro ni těžká práce, ale mezitím jí ruce zesílily a nohy bez potíží vyšplhají dvakrát denně po schodech nahoru a zase sejdou dolů. I třikrát, když zapomene sirky, což se někdy stane a táta pak hudruje. „Už je skoro tma a světlo pořád nesvítí. Co když nějaká loď zabloudí, dítě nešťastný, co když najede na skalisko a bude to moje vina, nebo vlastně tvoje. Tak si pospěš, honem nahoru! Nebo to mám udělat sám? Tak já teda...“

Chystá se vstát. „Vždyť už jdu,“ zamumlala dívěnka a vezme ze šuplíku sirky. V krabičce to tichounce za šramotí, už je tam jen jedna. Zítra musím koupit sirky, pomyslí si. Hlavně nezapomenout.

Reflexe

Jelikož byl příběh velmi napínavý a žáci ho četli skutečně se zájmem, po přečtení následovalo několik chvil ticha. Jakmile jsme sdíleli pocit a zpracovali je v sobě, vrátili jsme se k práci.

Na žácích bylo učinit rozhodnutí, zda tento text je nebo není baladou. Znovu jsme se vrátili ke kritériím napsaným na tabuli a ve dvojicích o tom diskutovali. Bez velkého překvapení žáci přišli na to, že text příběhu odpovídá obsahem, avšak ne formou, žánru balady.

Na základě tohoto rozhodnutí žákům vznikl poslední úkol – tedy v závěrečné reflexi baladu (nebo její část) napsat. Avšak za podmínky, že vzniklá balada bude mít formu akrostichu – tedy počáteční písmena veršů musí vytvořit jedno z klíčových slov příběhu. Úkol se zdál v první chvíli velmi složitý a trochu ve mně budil obavy, zda je vůbec splnitelný. O to větší překvapení bylo, jak si děti se zadáním poradily, i když na jeho zpracování zbylo už jen pár závěrečných minut. Vznikly opravdu úchvatné a silné básně zachycující podstatu příběhu a rys balady byl taktéž zachován. Posuďte sami!

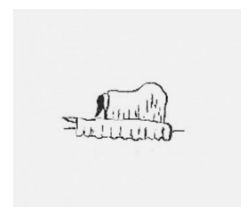
[Zdroj: SCHAAP, Annet. *Lampička*. Praha: Baobab, 2022. ISBN 978-80-7515-144-5.]

Recenze

Klára Zahradková: *Kůň a had* Nakladatelství Xaoxax

Tuto docela tlustou (skoro tři stovky stran), zato maličkou (jen 10×10 cm) knížečku jsem nosila v kapse, listovala si v ní cestou dopravními prostředky a ohromně se při tom bavila. Tolik

úsměvů mi na tváři nevytloučila ani nejlepší sestava vtípků přeposílaných internetem. Co mají společného kůň a had? Pokud si je nedovedete představit v nějakém společném počinání, vřele doporučuji vzít tuto knížku do ruky a prohlížet si ji, nejlépe ovšem s dítětem, a to

i takovým, které toho moc nenamluví, neboť se mnohdy budete dohadovat, co že to vlastně ti dva spolu provádějí, jaký postoj k sobě právě zaujmají, v jakém vztahu se zrovna nacházejí, co přitom pociťují a kde a jak se vlastně potkali či našli. Najdete je tu v nejneočekávanějších a nejneuvěřitelnějších situacích a vztazích. Všechno si musíte domyslet sami, knížka obsahuje jen mizivé množství písmen, většinou jako součást některé ilustrace. Je zcela jisté, že se při prohlížení můžete přiučit i něčemu, co jste dosud netušili, že existuje.

František Tichý:
Labyrint nedokončených setkání
 Nakladatelství Baobab, Praha 2020

Po přečtení *Rekruta* mi to nedalo a sáhla jsem po dalších knihách tohoto autora. Knížky Františka Tichého jsou jako spojité nádoby. Přečtení jedné pobídne čtenáře k začtení se do další. V *Labyrintu nedokončených setkání* se očitne střídavě ve dvou světech. Pro studenty v současnosti připravili jejich vedoucí výpravu do Terezína, kde je čekají nejrůznější úkoly a pátrání. Jejich společnými i osobními zážitky, někdy značně komplikovanými, se prolínají příběhy stejně starých kluků, kteří v roce 1944 v Terezíně prožívali situace v mnoha ohledech sice velmi podobně napínavé, ale v základu vlastně docela odlišné. Zakončení příběhu

čtenáře příjemně překvapí. Výborným počinem je natříkrát rozložitelná mapa Terezína v závěru knihy, s podrobným popisem, kde se které objekty nacházejí.

František Tichý: Transport za věčnost
 Nakladatelství Baobab, Praha 2017

Transport za věčnost odvede čtenáře přímo do doby, kdy se Terezín měnil na ghetto. Je tu výstižně popsáno poznenáhle proměňování obvyklých věcí v něco natolik ohromujícího, že se nelze divit emočním projevům některých postav. Jsou tu překvapivé jednotlivosti, které vlastně vyprávějí o naší současné zhýčkanosti. V obou knihách jde o skálopevná přátelství, v nichž je možné se na druhého spolehnout a která jsou nepostradatelná pro unesení tak náročných životních strážní. V obou najdeme Petra a jeho kamarády a dozvíme se o jejich zájmech, povahových rysech a aktivitách, které tajně provozovali. Na konci 2. vydání knihy *Transport za věčnost* navíc najdeme autorovo vysvětlení, jak kniha vznikala, a seznámení se skutečnými osudy hlavních postav. Jako další přednost vnímám i časovou linku příběhu a jeho srovnání se skutečnými událostmi. Najdeme tu také odkaz na web, kde se zájemci mohou dozvědět mnoho dalšího. Obě knihy jsou výtečným učebním materiálem a pro poznání tehdejší doby považují jejich přečtení za velmi žádoucí.

Recenze napsala
 Kamila Bergmannová

